

PERIOADELE DE CRIZĂ ȘI FACTORII CARE AFECTEAZĂ DEZVOLTAREA FIINȚEI UMANE

CRISIS PERIODS AND AFFECTING FACTORS THE DEVELOPMENT OF THE HUMAN BEING

Natalia TOMA, ORCID: 0000-0001-7168-2561
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 575.16:159.92:316.42

e-mail: nataliatoma2007@gmail.com

Dezvoltarea este definită ca ansamblu al transformărilor care afectează organismele vii sau instituțiile sociale, ceea ce implică și noțiunile de „continuitate”, „finalitate” și „evoluție”. În accepțiune generală, dezvoltarea reprezintă un ansamblu de etape determinate temporal care conduc un organism viu sau o organizație socială dintr-un stadiu primitiv către unul mai elaborat și mai complex, provizoriu sau definitiv. Dezvoltarea umană poate fi privită ca un proces de schimbări ce antrenează modificările fizice, psihice și sociale de-a lungul existenței unei persoane, implicând atât diferențieri cantitative, cât și calitative cu scopul adaptării active și creative la mediul înconjurător. Dezvoltarea este un proces complex de trecere de la inferior la superior, de la vechi la nou, o succesiune de etape, de stadii, fiecare etapă reprezentând o unitate funcțională mai mult sau mai puțin încheată, cu un specific calitativ propriu. Dezvoltarea este rezultanta unor procese adaptative; unele dintre aceste procese sunt cumulative și continue, altele inovative și discontinue. Schimbările sunt bine structurate pe vârste, deși vârsta în sine nu le explică. Transformările cantitative și calitative ce definesc dezvoltarea pot fi clasificate în trei mari categorii, în funcție de specificul dezvoltării: fizice, psihice și sociale. Există strânse corelații între tipurile de dezvoltare, dar evoluția lor este relativ independentă una de cealaltă. De exemplu, încheierea perioadei de creștere nu duce la stoparea dezvoltării psihice sau o încetinire a dezvoltării din acest punct de vedere, dar creșterea este esențială pentru fazele timpurii ale dezvoltării psihice când ritmurile de dezvoltare sunt mai apropiate. Dezvoltarea personalității se manifestă prin incorporarea și constituirea de noi conduite și atitudini care permit adaptarea activă la cerințele mediului natural și sociocultural, permit și facilitează constituirea unor relații din ce în ce mai diferențiate și mai subtile ale ființei umane cu mediul în care trăiește și se formează. Dezvoltarea umană privește ontogeneza (dezvoltarea individului din momentul concepției până la moarte). Fiecare parcurge acest drum într-o variantă unică, suportând influențele ereditare, ale mediului și cele educaționale. Schimbările prin care trece ființa umană se produc într-o ordine logică, fiecare achiziție pregătește noi achiziții, astfel încât, orice achiziție într-o anumită etapă de dezvoltare include achizițiile anterioare și adaugă achizițiile specifice stadiului (vârstei) de dezvoltare. Dezvoltarea organismului uman se desfășoară pe mai multe paliere, dar cu toate acestea este unitară, determinând evoluția individului

în ansamblul său. Astfel, putem vorbi despre: a) *dezvoltare biologică*, reprezentată de schimbările fizice, morfologice și biochimice ale organismului; b) *dezvoltarea psihică* se concretizată în apariția, evoluția și transformarea proceselor, funcțiilor și însușirilor psihice; c) *dezvoltarea socială* constă în asimilarea și adaptarea conduitei la normele, cerințele mediului social.

Dezvoltarea psihică reprezintă un concept fundamental al psihologiei dezvoltării, viața psihică fiind așa cum se prezintă, la omul adult, rezultatul unui lung proces de dezvoltare multideterminat și multicondițional [1]. Dezvoltarea psihică presupune formarea în timp a proceselor, însușirilor, structurilor psihice, schimbarea, restructurarea lor la niveluri funcționale cât mai înalte. Ea are la bază încorporări și constituiri de conduite și atitudini noi ca formare de instrumente de adaptare din ce în ce mai complexe și ca formare de modalități de satisfacere de trebuințe și formare de noi trebuințe și mijloace de a le satisface. Dezvoltarea implică modificarea echilibrului între asimilarea realității și acomodare la condițiile subiective și circumstanțiale concrete ale vieții [2].

Perioadele de criză în dezvoltarea ontogenetică a omului. Trecerea de la o vârstă la alta poate fie că brusc, fie că lent treptat, pe neobservate. Această schimbare în organizarea psihicului se produce ca urmare a depășirii contradicțiilor din interiorul vârstei, care fixate în timp sunt numite perioade critice sau de criză. De remarcat că perioadele stabile se succedă cu cele critice. Și dacă vârstele au hotare mai mult sau mai puțin distincte atât al începutului cât și al sfârșitului apoi cele critice se determină în conformitate cu jumătățile de care precedează apogeul crizei și care o urmează deja în vârsta următoare. S-au stabilit următoarele perioade de criză psihologică: criza primului an, criza în jurul anului trei de viață, criza de la șapte ani, criză de la 13 ani și de la 17 ani. Acestea, bineînțeles, că nu sunt „bătute în cuie” și pot fi diferite de vârsta de pașaport, sub aspect fizic, intelectual, social, afectiv. Important este a observa întrarea în criza respectivă a copilului, a cunoaște caracteristicile acestea pentru a nedumeri mai bine în dinamica și particularitățile dezvoltării personalității.

După cum menționează L. Vîgotski, perioadele de criză sunt niște erupții psihice, frământări cognitive sau emoționale condiționate de contradicțiile dintre noile achiziții psihice și formațiunile vechi, din care considerent ele au un caracter trecător efemer, fapt care ulterior nu se păstrează așa cum au apărut în perioada critică și nu intră în structura viitoarei personalități. Astfel zis perioadele de criză sunt manifestări firești și inevitabile, dar trăite în mod individual din punct de vedere emoțional.

Dinamica dezvoltării – dinamica trecerii de la o vârstă la alta. În unele vârste, dezvoltarea decurge lent, în mod evoluționist. Acestea sunt perioadele stabile de dezvoltare. Dezvoltarea are loc datorită schimbărilor microscopice în personalitate care se acumulează până la un moment dat și mai apoi apar prin salt în calitate de formațiuni de vârstă noi. Perioadele stabile de dezvoltare și constituie în fond copilăria. Mai puțin studiate în psihologie sunt perioadele de criză. Încercarea lui L. Vîgotski de a studia crizele este una dintre primele în psihologie. Crizele se deosebesc la exterior de perioadele stabile prin caracteristici diametral opuse. Pe parcursul unei perioade scurte de timp (cel mult până

la 2 ani) au loc schimbări, transformări radicale, esențiale în personalitatea copilului. Copilul se schimbă în întregime. „Crizele sunt revoluții în dezvoltare”.

Factorii biologici și cei stresanți de mediu care afectează dezvoltarea ființei umane. În psihologie și pedagogie, s-a pus de multe ori întrebarea dacă dezvoltarea individului depinde mai mult de ereditatea sa sau de influențele externe (mediul în care trăiește, educația pe care o primește).

În această problemă s-au conturat trei poziții: **(1)** Concepțiile iniste sau nativiste susținute de A.Gesell și N.Chomsky consideră dezvoltarea individului subordonată eredității, influențele mediului acționând numai în limitele permise de echipamentul genetic; **(2)** Concepțiile empiriste sau ambientaliste acordă o importanță excesivă mediului. Pentru John Locke psihicul nou-născutului este o pagină albă (*tabula rasa*) pe care educația poate să înscrie orice. John Watson considera că aplicând tehnici adecvate, orice se poate însuși de către oricine. Educația poate să facă din oricine orice, doctor sau avocat, cerșetor sau hoț; **(3)** Alți psihologi, așa ca H.Wallon, P.Osterrieth, A.Anastasi, au pledat pentru interacțiunea dintre factorii ereditari și de mediu, interacțiune ce depinde de etapa de dezvoltare, dar și de natură și complexitatea proceselor psihice.

Dezvoltarea biologică (creșterea și maturizarea) influențează dezvoltarea psihică, dar nu în mod absolut și egal de-a lungul ontogenezei. Dezvoltarea psihică e dependentă de ritm, viteză și limite cronologice, mai ales, în etapele timpurii. La tinerețe și îndeosebi la maturitate ea capătă o anumită independență față de dezvoltarea biologică, fiind influențată de dezvoltarea socială pe care o influențează la rândul ei. Astfel, în primul an de viață, orice avans în dezvoltarea structurilor psihocomportamentale antrenează și condiționează nivelul relațiilor copilului cu mama, iar calitatea și cantitatea acestor interacțiuni devin hotărâtoare pentru dezvoltarea spirituală a copilului. Potrivit concepției vîgotskiene „ceea ce copilul reușește să facă mai întâi cu adultul, va putea realiza singur și astfel interacțiunea socială devine o sursă principală a dezvoltării psihice” [apud 3, p.75-76].

Deși între cele trei planuri ale dezvoltării există o strânsă interdependență, între ele nu există o sincronizare absolută și corespondențe stricte, nu se contopesc una în alta, fiecare are propria sa dinamică, legi proprii de apariție și de manifestare.

Referințe:

1. CREȚU, T. *Psihologia vârstelor*. Iași: Polirom, 2009. ISBN 978-973-46-1358-8.
2. ȘCHIOPU, U., VERZA, E. *Psihologia vârstelor*. București: Editura didactică și pedagogică, 1997. ISBN 973-30-5798-3.
3. TOMA, N. *Psihologia dezvoltării: Suport de curs*. Ciclul I – Licență. Chișinău: CEP USM, 2022. 105 p. ISBN: 978-9975-159-29-6.